Pensem.

HISTÒRIA | Gerard Pamplona | Actualitzat el 01/03/2021 a les 15:50

La Seu Vella de Lleida com a camp de concentració franquista (1938-1940)

L'excel·lent posició geogràfica del Castell de Lleida va permetre al règim crear un dels camps de concentració més grans de Catalunya, en superfície i en nombre d'interns | Cal adequar-lo per dignificar les víctimes d'acord amb les polítiques de recuperació de la memòria històrica

Imatge del claustre, el campanar i la muralla interior del conjunt monumental de la Seu Vella de Lleida. Data: Dècada de 1930-1940. | Pau Vila. Font: Fons Pau Vila-ICGC.

El conjunt monumental de la Seu Vella de Lleida viu, des de ja fa més de dos anys, un dels moments més decisius de la seva història recent. El fet que la Seu Vella pugui optar a ser considerada part del Patrimoni Mundial de la UNESCO significaria la dignificació d'un espai que ha viscut tota mena d'esdeveniments al llarg de la història. Si bé en les últimes dècades l'avenç en investigacions històriques relacionades amb el conjunt monumental ha estat més que notori, l'espai fins fa poc encara presentava **certes incògnites historiogràfiques importants**. Així doncs, què en sabem, de la seva història més recent, desconeguda i fosca? I de manera més específica, **què va passar en el recinte del Castell entre els anys 1938 i 1940?**

Sovint quan pensem en la Guerra Civil espanyola (1936-1939) ens vénen al cap les dures imatges dels cruents combats bèl·lics a l'Ebre, les caravanes de refugiats en direcció a França, o els afusellaments de presoners o persones considerades desafectes. Tanmateix, la guerra i la posterior victòria franquista també van venir acompanyades d'altres formes de repressió. Precisament aquí és on apareixen els **camps de concentració**, una eina que la dictadura franquista va emprar de manera recurrent per a consolidar-se al poder, classificar els presoners (aproximadament més de mig milió), i eliminar aquelles persones que poguessin representar un perill pel nou ordre sociopolític imperant. En el conjunt de l'Estat es van organitzar més de 300

camps sota la direcció de l'exèrcit i de la Inspección de Campos de Concentración de Prisioneros (ICCP). Pel que respecta al Principat de Catalunya, entre finals de la guerra i els primers anys de la postguerra se'n van crear **més de setze**, els quals estaven repartits entre les quatre províncies i situats en catorze municipis. Si bé les províncies de Barcelona, Girona i Tarragona van veure com se'n creaven dins les seves zones geogràfiques, el territori que més camps de concentració va tenir durant la guerra i els primers anys de la postguerra va ser la província de Lleida, sumant tant les zones de Ponent (Lleida, Cervera i Mollerussa) com les del Pirineu (Bossòst, La Seu d'Urgell i Tremp).

Malgrat la manca d'estudis relacionats amb aquesta temàtica, tenim constància que dins l'àrea administrativa lleidatana van crear-se entre 1938 i 1942 nou camps, amb l'objectiu d'internar, classificar, destinar a altres camps o als Batallons de Treballadors, i eliminar els presoners de guerra capturats durant els combats del Front del Segre, l'Ofensiva de Catalunya. Un cop finalitzada la contesa, estaven destinats a **internar els refugiats que tornaven a Espanya des de França i Andorra**. A més, el fet que els territoris lleidatans fossin els primers a caure en mans franquistes, i sumant que el front es va ubicar durant gairebé un any al llarg de les ribes dels rius Segre i Noguera-Pallaresa, va afavorir la instal·lació de camps de concentració localitzats a prop d'aquests fronts per tancar els republicans capturats. Així doncs, va ser en aquest context, un cop presa la ciutat de Lleida a principis d'abril de 1938, que el Castell de la Seu Vella va ser vist com un recinte òptim per crear un camp de concentració de presoners.

Estat de conservació del claustre de la Seu Vella abans de la seva restauració. Data: 1910. Foto: Narcís Cuyàs i Parera (1881- 1953). Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC).

Si bé la Seu Vella va ser construïda al segle XIII amb la finalitat de ser una catedral, un cop presa la ciutat el 1707 per part de les tropes borbòniques durant la Guerra de Successió (1702-1714), el recinte va esdevenir una **caserna militar** que va propiciar l'enderroc dels barris ubicats al turó i la construcció d'una imponent ciutadella encara avui visible i construïda amb els materials de l'antic barri gòtic. Aquesta nova realitat urbanística, sumada a l'excel·lent posició geogràfica de la ciutat i la

seva xarxa ferroviària, va permetre a les autoritats franquistes reciclar l'espai per crear un dels camps més grans de Catalunya, tant en superfície com en nombre d'interns. Entre 1938 i 1940 tenim constància que al camp va haver-hi **més de 7.000 presoners (tots ells militars)** provinent d'arreu de l'Estat, xifra que anava variant en funció dels fluxos de presoners, el nombre de defuncions, o l'alliberament d'alguns d'ells si obtenien els avals necessaris. Com deia el **mossèn Albert Vives** que servia al bàndol franquista i que va ser amenaçat de mort per intentar ajudar els presoners: "A mi, l'abril de 1939 em destinaren al camp de concentració de Lleida. Hi havia uns 7.000 presoners. [...] A dalt la Seu Vella i també a l'antic seminari. Als presoners els tractaven molt malament, de manera cruel i repugnant... Em vaig posar a favor d'ells i fins arribaren a amenaçar-me i tot" (Varela, 1988).

Nombrosos testimonis que van patir les penúries d'aquest camp, entre ells l'avi de l'escriptor Joan Pinyol, que va morir al camp i posteriorment el seu cos va ser enviat al Valle de los Caídos. O l'escriptor Josep Palau i Fabre que va ser-hi uns mesos l'any 1939. Ells expliquen les **condicions infrahumanes** que van patir durant la seva estada al Castell. Per afegiment, molts d'ells van ser obligats, com recorda l'arquitecte Lluis Domènech i Torres, a treballar en les obres de reconstrucció de la ciutat (Barallat, 1991). Bàsicament perquè Lleida va ser inclosa dins del *Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones* a causa de les nombroses destrosses sofertes durant la guerra. A més de la reparació de ponts, carreteres i edificacions civils, els presoners van ser **obligats a construir una caserna militar** ubicada al turó de Gardeny, espai on els militars hi serien fins la dècada de 1990.

[noticiadiariambautor]93/179[/noticiadiariambautor]

Després de dos anys en ple funcionament, el camp va ser tancat. Concretament entre juny i juliol de 1940. Les raons d'aquest tancament són múltiples, però destaquen aquells factors relacionats amb l'enviament de presoners a altres camps més grans, moderns i segurs com el de Miranda de Ebro (Burgos), l'alliberament de molts d'ells en no ser considerats una amenaça, o pel nombre de defuncions. Poc després del tancament, el règim va iniciar els tràmits per transferir la titularitat del Castell a la Paeria, la qual va rebre el conjunt monumental de la Seu Vella el 1948.

Aquestes investigacions recents ens han permès conèixer com funcionava el camp, les condicions de vida dels presoners, com s'utilitzava el càstig en aquelles persones considerades com una amenaça per l'Estat, i quina era la funció i finalitat sociopolítica d'aquest recinte. Al mateix temps, constatar l'existència d'un camp de concentració de grans dimensions en un espai que avui en dia vol esdevenir Patrimoni Mundial hauria de permetre valorar encara més l'espai, **adequar-lo per dignificar les víctimes**, i donar visibilitat a l'horror que comporten les guerres i els moviments totalitaris per a les societats democràtiques. En definitiva, aquests nous coneixements historiogràfics ens haurien de servir perquè aquest espai esdevingui un element més que ens ajudi a avançar en una direcció on tothom se senti partícip de la recuperació del patrimoni històric, i perquè les **polítiques de recuperació de la memòria històrica** puguin dignificar amb major precisió les víctimes d'aquest període tan fosc de la història del país.

Bibliografia

Barallat, M. (1991). *La repressió a la postguerra civil a Lleida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 136-137.
Gelonch, J. (2012). *El Poder Franquista a Lleida, 1938-1951*. Lleida: Col·lecció Josep Lladonosa i Edicions i Publicacions de la Universitat de Lleida.
Montfort, A. (2007). *Barcelona 1939: Ocupació i Repressió militar. El camp de concentració d'Horta i les presons de la ciutat*. Universitat Autònoma de Barcelona.
? (2016). "Els camps de concentració franquistes a la província de Lleida". *Centres de Recerca del Pla d'Urgell Mascançà*, núm. 7: 115-128.
? (2018). "Els camps de concentració franquistes a Catalunya: el cas de Granollers". *Revista del*

Centre d'Estudis de Granollers, núm. 1: 141-162.
Pinyol, J. (2019). *Avi, et trauré d'aquí!: La lluita per desenterrar la memòria republicana del Valle de los Caídos*. Barcelona: Edicions Saldonar.
Rodrigo, J. (2006). "Internamiento y Trabajo forzoso: los campos de concentración de Franco". *Hispania Nova, Revista de Historia Contemporánea*, núm. 6.
Sagués, J. (2014). *La Lleida vençuda i ocupada del 1938; Una ferida de guerra va dividir la ciutat durant 9 mesos*. Lleida: Pagès Editors.
Varela, J. (1988). *Converses a Lleida*. Lleida: Editorial Virgili i Pagès. pp. 91-101.